

Zielińska, Anna

"Le mouvement de réforme de l'enseignement en France 1760-1798", Jean Morange, Jean François Chassaing, Paris 1974 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 20, 229-231

1977

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jean Morange, Jean François Chassaing, LE MOUVEMENT DE RÉFORME DE L'ENSEIGNEMENT EN FRANCE 1760—1798, Travaux et Recherches de l'Université de Droit et de Sciences Sociales de Paris. Préfaces de Robert Villers et J. de Malafosse, Paris 1974.

Na całość prezentowanej książki składają się prace dwóch autorów: Jean Morange jest Autorem opracowania zatytułowanego: *La réforme de l'enseignement à la fin de l'ancien régime et les milieux parlementaires*, Jean François Chassaing — *Les manuels de l'enseignement primaire de la révolution et les idées révolutionnaires*. Dwa różniące się opracowania wydane zostały pod wspólnym tytułem. Czytelnik sięgający po książkę nie znajduje zatem obrazu realizacji reformy oraz charakterystyki wszystkich koncepcji pojawiających się we Francji w latach 1760—1798.

J. Chassaing omawia podręczniki dla szkół elementarnych w dobie rewolucji 1789—1798. Na podstawie analizy ich treści usiłuje dać obraz ówczesnego społeczeństwa francuskiego, co wydaje się zabiegiem dość sztucznym. O wiele bardziej interesujące wydaje się opracowanie J. Morange'a poświęcone reformom nauczania przeprowadzanim we Francji w rezultacie wygnania jezuitów. W części pierwszej Autor tej pracy omawia plany nauczania. Rozpatrując projekty reformy struktury szkolnictwa, programów i metod nauczania J. Morange opiera się przede wszystkim na memoriałach i planach Rollanda d'Erceville'a (prezydenta parlamentu paryskiego), Guyton de Morveau (adwokata parlamentu burgundzkiego) oraz Caradeuc de La Chalotaisa (prezydenta parlamentu bretońskiego). W części drugiej zajmuje się omówieniem przebiegu reform na podstawie wybranych przykładów.

Autor poprzestaje na podkreśleniu głoszonych przez reformatorów haseł uprzączenia szkolnictwa, przystosowania go do potrzeb ówczesnego społeczeństwa. Za najbardziej reprezentatywną w dziedzinie projektów struktury szkolnictwa uznał J. Morange koncepcję Rollanda d'Erceville'a, toteż projekt reformy struktury szkolnictwa przedstawia opierając się przede wszystkim na jego po-

gładach. Zaprezentowany przez Rollanda projekt przewidywał postawienie na czele szkolnictwa uniwersytetów oraz tzw. biur administracyjnych. Jest to dowodem, zdaniem J. Morange'a, troski o wprowadzenie jednolitego nauczania znoszącego różnice i odrębności regionalne. Propozycje zmian w programie i metodach nauczania omówił Autor na podstawie analizy koncepcji Guyton de Morveau, a szczególnie de La Chalotaisa. Domagali się oni wprowadzenia języka francuskiego do programów kolegiów oraz zmian w metodach nauczania łaciny i greki, kładli nacisk, co jest ważne, na nauczanie historii Francji, geografii, matematyki, fizyki, astronomii, oraz — w mniejszym stopniu — historii naturalnej. Wszystko to dać miało uczniom szerokie i gruntowne wykształcenie ogólne. Wiadomości przekazywane przez dobrze przygotowanych do zawodu nauczycieli powinny wszechstronnie kształtować młodego człowieka, uczyć samodzielnego myślenia i przygotowywać do studiów uniwersyteckich.

Jak plany reformy były wprowadzane w życie? Odpowiedź na to pytanie zawarł J. Morange w drugiej, obszernej, części swojej pracy. Zagadnienia te omawia przede wszystkim na przykładzie działalności parlamentu i biura administracyjnego paryskiego, działań reformatorskich podjętych w jego resorcie i w prowincjach leżących poza oddziaływaniem Paryża. Jesienią 1762 r. parlament paryski zwrócił się do uniwersytetów z prośbą o przedstawienie propozycji reformy nauczania w podległych im kolegiach. Równocześnie w trosce o opuszczane kolegia jezuickie przystąpiono drogą ankiety do zebrania wiadomości o ich stanie. Na podstawie uzyskanych informacji w lutym 1763 r. wydany został edykt zatwierdzający reformę kolegiów nie podlegających uniwersytetom. Na mocy tego edyktu powołane zostały biura administracyjne,

które odpowiedzialne były za sprawy personalne i finansowe kolegiów oraz organizację nauczania. Ogólne rozporządzenia edyktu uzupełniane były szczegółowymi instrukcjami adresowanymi do określonych kolegiów. W Paryżu prace komisarzy uwieńczone zostały pełnym sukcesem. Za taki uważa Morange fakt, że Uniwersytet Paryski dzięki staraniom komisarzy został umieszczony w opuszczonych przez jezuitów budynkach kolegium Ludwika Wielkiego. Tam też przeniesieni zostali wszyscy stypendiści. Byli to ubodzy uczniowie utrzymywani i kształceni kosztem publicznym, przy czym sprawa stypendiów i ich wysokości oraz liczby stanowiła przedmiot licznych dyskusji. W stypendystach widziano przyszłych nauczycieli. Dzięki zgromadzeniu ich w kolegium Ludwika Wielkiego utworzono więc rodzaj szkółki dla przyszłych nauczycieli (*pépinière de futures maitres*).

Jaki był przebieg reformy nauczania na prowincji? (Przez prowincję J. Morange rozumie całe terytorium francuskie z wyjątkiem Paryża.) Sprawy te omawia autor w sposób dosyć ogólny, starając się wydobyc jedynie najważniejsze problemy. W większości kolegiów pojezuickich wprowadzono w życie rozporządzenia edyktu z lutego 1763 r. Usiłowania komisarzy poszczególnych parlamentów nie zostały uwieńczone sukcesem w wyniku trudności finansowych (np. kolegia w Guyenne i Aix), nieporozumień między profesorami (np. kolegium w Pau), złego funkcjonowania biura administracyjnego (np. kolegium w Tulle), braku jedności w zarządzie (np. kolegium w Angoulême). W umieszczonym w zakończeniu bilansie reformy J. Morange stara się wyjaśnić przyczyny niepowodzenia przedstawionych zamierzeń reformatorskich. Za najważniejszą uważa brak projektu ogólnej reformy nauczania. Propozycje przedstawione przez Guyton de Morveau, Caradeuc de La Chalotaisa i Rollanda d'Erceville'a dotyczyły według niego przede wszystkim reformy szkolnictwa średniego. Błędem było powoływanie licznych biur administracyjnych. System

ten doprowadził w efekcie do skrajnej decentralizacji. Funkcjonowanie kolegiów zależało od indywidualnych zdolności i ofiarności członków biura. Wszystko to sprawiało, że śmiałe zamierzenia reformatorskie nie zostały zrealizowane. Rozważania J. Morange'a są wyrazem zainteresowania problemami szkolnictwa przede wszystkim z punktu widzenia zasad organizacyjnych. Autor daje jasny obraz przekształceń szkolnictwa w latach 1762—1789, aczkolwiek dotyczy to tylko zagadnień ogólnych. Mniej interesuje go pogłębiona analiza projektów programów i metod nauczania, co zresztą i w samych projektach nie jest przedstawione w sposób przejrzysty.

Problem podjęty przez J. F. Chassaing nie znalazł dotąd należytego oświetlenia — jak to twierdzi w przedmowie J. de Malafosse — w historycznej literaturze, która w licznych opracowaniach monograficznych, studiach i artykułach skupiła uwagę przede wszystkim na wielkich ideach rewolucji 1789 r. Trudności związane z zebraniem materiałów źródłowych nie pozwoliły Autorowi na przedstawienie wyczerpującego omówienia problemów dotyczących koncepcji podręcznika dla szkoły elementarnej we Francji w latach 1789—1798. Za zasługę uznać należy samo postanowienie problemu i naszkicowanie dróg jego rozwiązania.

W części pierwszej swojego opracowania J. F. Chassaing naszkicował historię podręczników używanych w szkołach w latach 1789—1798. W jej zakończeniu daje pełny wykaz książek elementarnych opracowanych głównie w formie katechizmów obywatelskich i republikańskich. Analiza ich zawartości stanowi treść części drugiej omawianej pracy. Autor widzi w tym możliwość poznania mentalności ówczesnego społeczeństwa. Wydaje się jednak, że jest to podstawa zbyt wąska do szerokich uogólnień. Bardzo wartościowy natomiast jest przytoczony przez Autora wykaz źródeł i opracowań.

Warto podkreślić, że omawiana książka wydana została przez wydawnictwo uniwersyteckie w serii prac poświęco-

nych problemom prawnym, ekonomicznym i społecznym. Świadczy to o zainteresowaniu, jakie problemy reform szkolnictwa budzą obecnie w różnych środowiskach naukowych. Znaczenie rozprawy J. Morange'a podkreśla w przedmowie Robert Villers, który pisze o wielostronności naukowej Autora i

zainteresowaniach nawiązujących do prac uczonych francuskich sprzed 1968 r. W kontekście przeprowadzanej obecnie we Francji reformy szkolnictwa zainteresowania te nabierają szczególnej aktualności.

Anna Zielińska